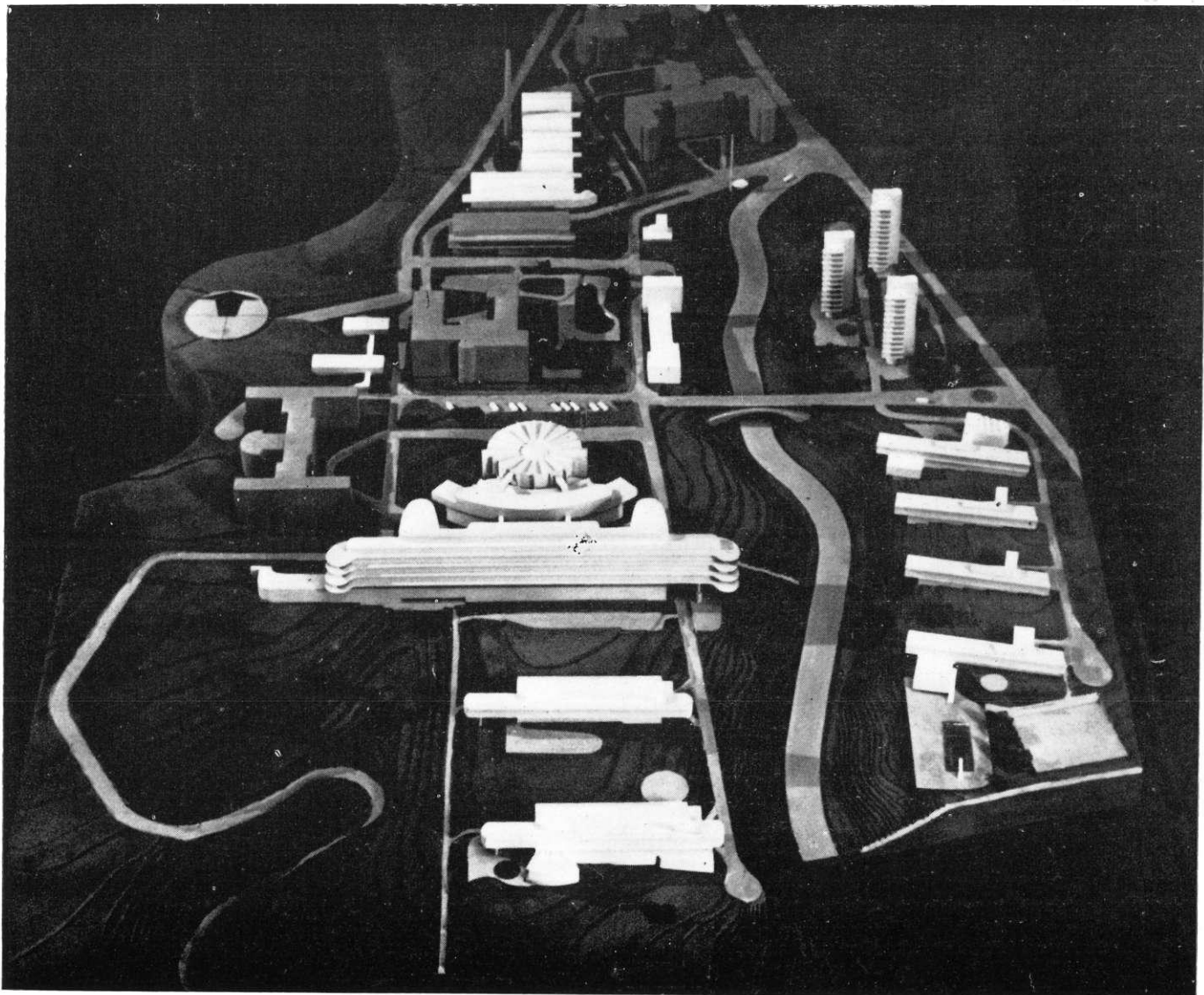

vladimir turina
natječajni projekt za kliničke bolnice
na šalati u zagrebu, 1940.

59

žarko domljan

arhitekt
vladimir turina
1913/1968

Ljudi žive različito, umiru uvijek jednako. Zato je smrt nepravedna prema životu. Za arhitekta, koji je u trideset godina stručnog djelovanja uspio realizirati svega tri građevine, a dovršiti samo jednu, i život je bio nepravedan. Smrt Vladimira Turine samo je jedan u nizu njegovih tragičnih nesporazuma sa životom.

Nestanak jednog arhitekta izaziva mnoga pitanja. Jedno od njih u ovom nas času zanima ponajviše: koliko je njegovih djela doista živo i koliko će ih živjeti i poslije njegove smrti — u našim mislima ili pred našim očima.

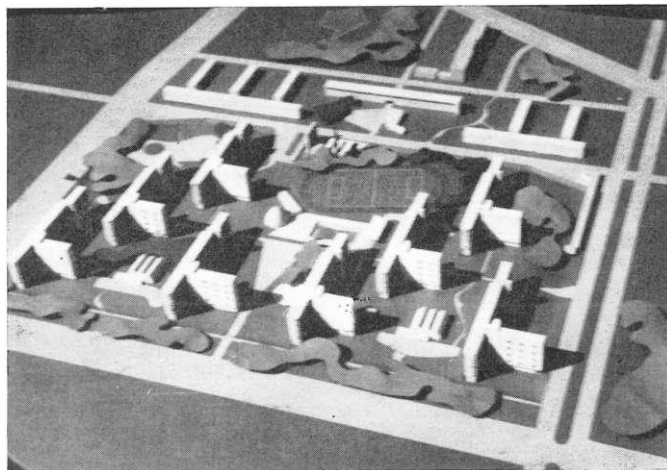
Baština koju je arhitekt Vladimir Turina za sobom ostavio mnogo je veća od onoga što je sagradio. Kao umjetnik, stvaralac i kao mislilac žedan uvijek novih znanja, Turina ide među one izuzetne pojedince koji su odvažno stavili cilj arhitekture visoko iznad interesa struke, staleža, pa i svoga osobnog interesa. Mnogi ga nisu razumjeli, a mnogi se bojali oštrice njegove misli i istine koju je svakome bacao u lice. Tražio je tu istinu grozničavo i užurbano, istinu struke, istinu života, istinu čovjeka, a zapravo vlastitu istinu, težeći uzalud za njenom potvrdom u životu. Svoje najbolje godine i svoju najbolju energiju trošio je na to da se obrani od pogrešnih tumačenja i da izbori ono što je smatrao neotudivim pravom umjetnika i nedjeljivom biti arhitektonskog stvaralaštva. Prečesto u sukobu sa sredinom i ljudskom osrednjošću, nalazio je samo jedno oružje: svoj ideal arhitekture podizao je sve više dok ga nije uzdigao do visine koja je bila prevelika za mogućnosti pojedinca, pa i za njegove. Zagrađen nerazumijevanjem i izoliran, osobito posljednjih godina, živio je razapet i trošio se u sve većem raskoraku misli i života, vizije i stvarnosti, sagorjevši prebrzo od one vatre kojom je, prometejskom gestom, htio upaliti sva srca.

Stvaralački put arhitekta Turine započeo je već prije drugog svjetskog rata. Odmah poslije završenih studija 1937. grunuo je u javnost s projektom za Banovinsku palaču u Splitu. Rad trojice mladih autora: Turine, Vrbanića i Despota, postigao je otkup i realizaciju i time su okončane dugogodišnje raspre o lokaciji i izvedbi toga reprezentativnog objekta. Danas, poslije tolikih godina, teško je rekonstruirati što se sve događalo oko ovog natječaja i kako je došlo do toga da je trojici nepoznatih i »lijevo orijentiranih«¹ autora, koji su na natječaju prošli samo s otkupom, povjerena izvedba, pored vrlo dobrih ranijih projekata Pičmana, Kovačevića, Kazularić-Denzlera i drugih.¹ Banovinska palača do-

vladimir turina
stambeni blok u varaždinskoj ulici
u zagrebu, 1945.

po svojoj suštini i širini
arhitektura je uraganska disciplina

vladimir turina

¹ Diskusije oko Banovinske palače započele su 1930. Splitska općina odlučila je da se palača gradi na Mletačkoj obali, pred Dioklecijanovom palačom, na mjestu bivše carinarnice. Protiv te odluke ustao je inž. Petar Senjanović, predloživši da se zgrada podigne istočno od Dioklecijanove palače, na mjestu pazara koji bi se pretvorio u reprezenta-

vršena je 1938, a njen glomazan i predimenzioniran korpus stoji i danas kao vjesnik jedne beskompromisne i neobuzdane mladosti. Stroga geometričnost forme, dimenzije koje odgovaraju dimenzijama čitavog bloka i zakretanje zgrade da bi se postigla povoljnija vizura i zaštita od insolacije tipičan su turinovski bunt protiv tradicionalističkog duha Dioklecijanova grada koji je bio podozriv prema novoj arhitekturi i svemu što je moglo konkurirati »velikoj prošlosti«.

Gradeći Banovinsku palaču na istaknutom mjestu uz obalu kao reprezentativnu rezidenciju bana Primorske banovine s banskim i kraljevskim apartmanima i nizom svečanih dvorana, Turina je podizao splitsku »drugu palaču«, novi simbol Splita, svjesno se opredijelivši za disharmoničnost u postojećoj plastici zapadne obale grada. Dugo je Banovinska palača stajala kao početni stavak nedovršene kompozicije najavljujući nešto što tek ima doći, i istom posljednjih godina dobiva svoj pravi smisao u sklopu novog urbanističkog poteza na južnoj bazi Marjana. Uza sve kritike kojima je bila izložena, Banovinska palača izbacila je Turinu u prve redove predratne hrvatske arhitekture i nedvosmisleno otkrila barem jednu njegovu osobinu: sposobnost da smiono anticipira i da misli u velikim i širokim potezima.

Do pred rat pojavljuje se Turina još na četiri natječajima i na tri od njih dobiva nagrade.

Natječajni projekt iz 1941. za Državnu operu u Beogradu, koji mu u jakoj međunarodnoj konkurenciji donosi jednu od dvije prve nagrade, pa je tako Turina, uz arhitekta Savkovića (koji je dobio jednu od dvije treće nagrade), bio jedini nagrađeni jugoslavenski arhitekt, pokazuje ga u posve novom svjetlu. Zatvorenost volumena ostaje, ali je kubističku strogost zamijenilo slobodno oblikovanje i kontrastiranje arhitektonskih masa. Dva osnovna sadržaja kazališta, gledalište i scena, dani su kao dva zasebna plastička korpusa, kao odnos pune, kružne, u sebi zatvorene (scena), lepezaste forme koja se širi (gledalište) što se jednim krajem zabija poput klina u matičnu jezgru, a drugim pruža u prostor sistemom radijalnih rebrastih lamela. Kazalište kao mjesto igre, susreta, međuljudskog kulturnog zbližavanja i izuzetnog društvenog trenutka, ali i kao

tivan gradski trg, pa je izradio i besplatan idejni projekt. Natječaj je ipak raspisan 1930. za lokaciju na obali. Među natjecateljima poslali su svoje radove J. Pižman, M. Kaulzarić—J. Denzler i M. Kovačević. Rašćlanjivanjem objekta i niskim linijama oni nastoje ublažiti sukob novogradnje s Dioklecijanovom palačom u neposrednoj blizini. Po ocjeni žirija, u kojemu su bili E. Schön i I. Meštrović, nijedan od prispjelih radova nije zadovoljio, a izrada nove idejne skice povjerena je Meštroviću, koji je predložio klasicističku građevinu u formi »grčkog hrama«. Ipak, odluka o gradnji je odgođena. Godine 1937. natječaj je ponovljen, ali za novu lokaciju podno Sustjepana. (Vidi: P. Senjanović, Lutanja Banovinske palače u Splitu, Novo doba, 1936, br. 250.)

tehničko-organizacioni problem s velikom 65-metarском rotacionom pozornicom-strojem, riješio je Turina s izrazitim smislom za arhitektonsko-simboličko akcentuiranje funkcija uspjevši da ih poveže u cjelinu izuzetne plastičke ekspresije.

U razdoblju do drugog svjetskog rata nastao je još jedan zanimljiv Turinin projekt koji je, na žalost, doživio jednaku sudbinu kao i projekt za operu. To je prvonagrađeni natječajni projekt za kompleks sveučilišnih klinika na Šalati u Zagrebu iz 1941. Iako taj Turinin rad rezimira neke ideje iz prvog natječaja 1930, posebno u centralnom objektu (E. Weissmann) i vijaduktu iznad Vončinine ulice, kojim se u klinički kompleks uključuje susjedni plato uz Voćarsku cestu, on je bogatiji iskustvom i bez sumnje zreliji, što dolazi do izražaja u uvažavanju topografskih prednosti smještaja i širem sagledavanju urbanističkih i pejzažnih relacija unutar kojih klinički kompleks leži.² U oblikovnom pogledu to je rezultiralo rasterećenjem površine i jačom diferencijacijom centralnog objekta, u kojemu su koncentrirane sve važnije funkcije, od pratećih jednokatnih objekata paviljonskog tipa koji se nižu padinom brijega oslobađajući vizure prema gradu i savskoj nizini, dok je vertikalna akcentuacija ostvarena grupom od tri vitka 14-katna nebodera čije se siluete jasno izdvajaju na tamnoj pozadini Medvednice.

Poslije oslobođenja našu je zemlju zahvatio dotad neviđeni građevinski zamah, koji je obećavao velike zadatke i bolja vremena za arhitekturu. Revolucionarni zanos, koji se još nije bio ohladio, široke zamisli i daleke perspektive pothranjivali su najsmionije arhitektonske vizije. Činilo se da će to nemirno vrijeme naći u Turini svoja interpretata i pružiti mu šansu da iskuša svoj snažni talent. Za dinamičan i poduzetan Turinin duh, koji je svaki, i najmanji zadatak dizao do problema, a svaki problem do filozofije, za ovaj njegov životni impetus koji je žudio da se potvrdi u akciji sav okrenut životu i budućnosti, bilo je doista pravo vrijeme. Nipošto nije slučajno da se Turina tih godina posvetio sportskoj arhitekturi, koja će mu donijeti mnoga priznanja ali i ostati njegova trajna i pomalo tragična opsesija. Široki pokreti masa u skladnom ritmičkom gibanju, kult tjelesnog zdravlja u plemenitu natjecanju sportskih vještina, to je bila Turinina vizija sporta u humanijim uvjetima novoga, socijalističkog društva. Čovjek akcije, kakav je Turina bio, prihvatio se zadataka da arhitektonski oblikuje prostore koji upravo u akciji dosežu svoj puni ljudski i društveni smisao.

2

Slaba strana prijašnjih projekata iz 1930. bila je upravo u nepoštivanju specifičnog položaja jednog od najljepših zagrebačkih brežuljaka što je rezultiralo zagrađivanjem površine (S. Planić), predimenzioniranom izgradnjom (Z. Stržić, E. Weissmann) ili prostornim shematizmom (M. Hečimović).

vladimir turina
stadion »dinamo« u zagrebu
pogled s juga, maketa, 1955.

62

Projektirajući 1946. stadion Dinama u Zagrebu (tada FD Akademičar) Turina je imao pred očima olimpijski ideal otvorenog sportskog borilišta izložena suncu i slobodnom strujanju zraka. Nasuprot stadionu-areni po uzoru na klasični rimski Kolosej, u kojemu je dominantna tribina za što veći broj gledalaca (Berlin), Turina je zamislio stadion pejzažnog tipa koji je s tri strane okružen svega nekoliko metara visokim i blago zakošenim nasipom, dok je četvrta, sjeverna strana otvorena prema maksimalnoj šumi i široj veduti Zagrebačke gore. Zatajivši svjesno sebe kao arhitekt za volju jedne šire zasnovane ideje sportskog borilišta, Turina se odužio sjajnom zapadnom tribinom. Dovršena je nekoliko godina kasnije i, kada su uklonjeni posljednji dijelovi oplata, pojavio se betonski skelet velikog, moćnog ritma, po čistoći konstrukcije i plastičkoj izražajnosti bez presedana u našoj poslijeratnoj arhitekturi. Sapevši osnovne sile u nekoliko snažnih upornja, Turina je jedan izrazito konstruktorski zadatak riješio suvereno poštujući u prvom redu zahtjev za konstruktivnom logikom da bi u gornjem dijelu oslobodio maštu u razigranim linijama nosivih poprečnih greda. Daljnja sudbina ideje toga stadiona bila je manje sretna. Izgradnjom sjeverne, a osobito monumentalne istočne tribine (oko 1962) definitivno je kompromitirana osnovna zamisao pejzažnog stadiona, a kad je investitor zahtijevao tribinu i na južnoj strani, Turina je sve napustio umoran i razočaran.³

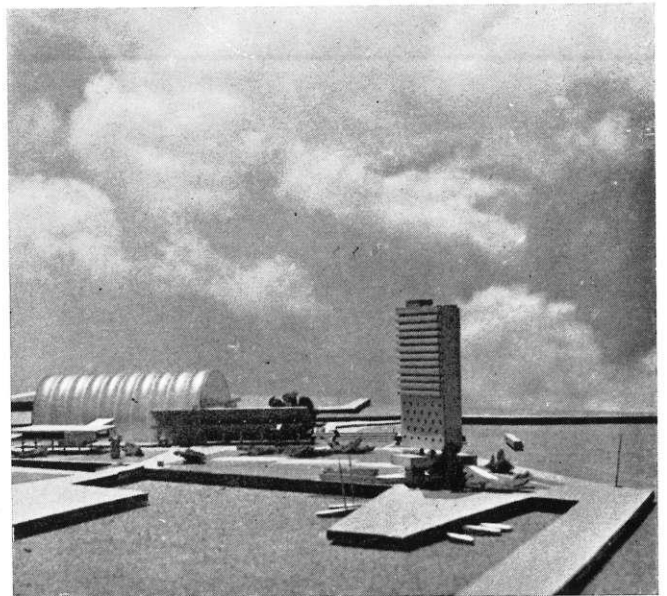
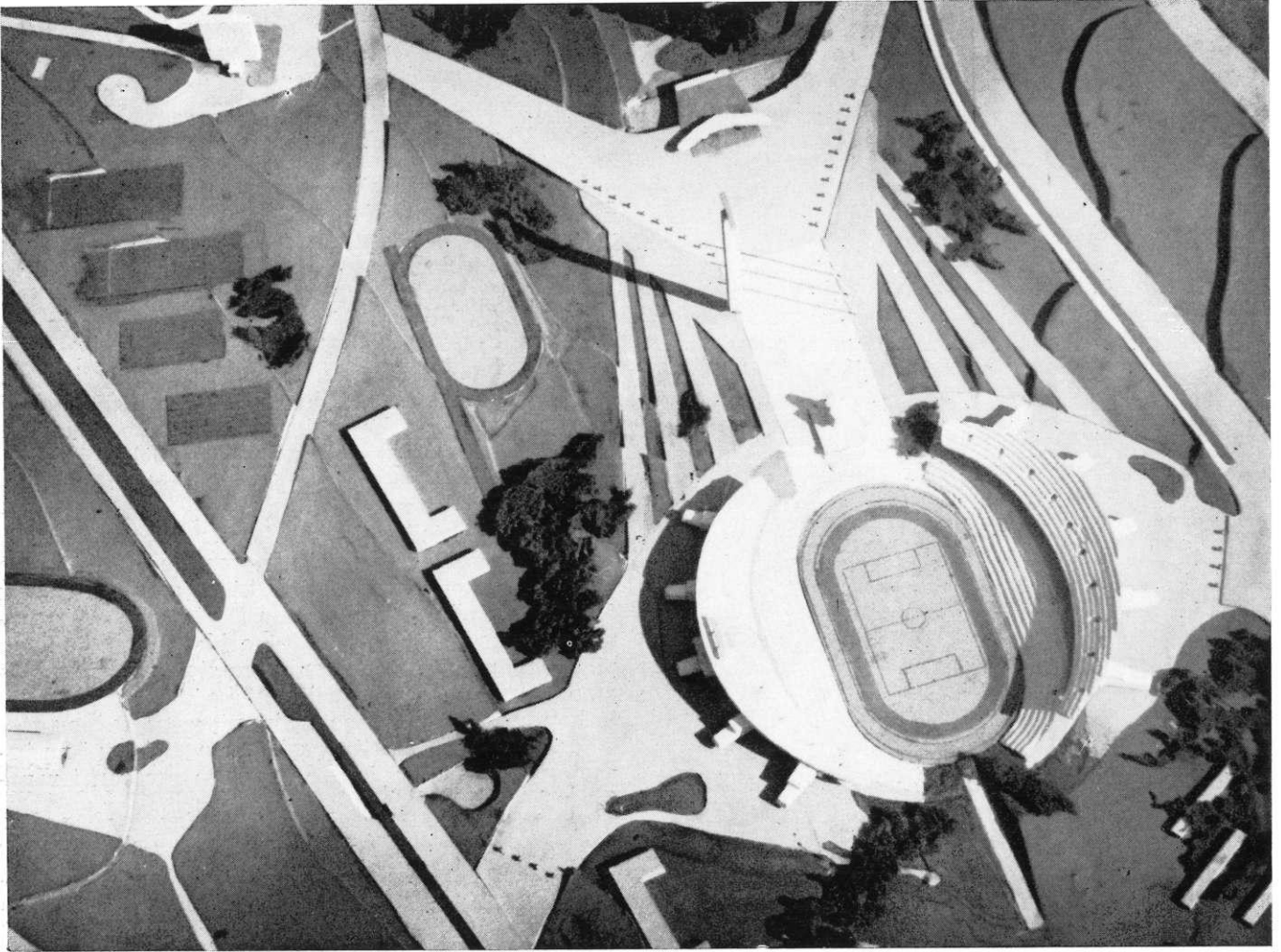
Ideju otvorenog stadiona razradio je dalje u natječajnom projektu za veliki stadion na Banjici u Beogradu 1947, za koji je dobio prvu nagradu. Dok u maksimalnom stadionu prevladava pejzažni tretman (s »apliciranim« tribinom), ovom drugom Turina pristupa kao arhitektonsko oblikovnom zadatku projektirajući tribine u obliku dviju polukružnih školjki, jednu nasuprot drugoj uz istovremeno vizuelno oslobađanje uzdužne osi stadiona. Rezimirajući dotadašnja iskustva, pa i neke teoretske postavke Mallet-Stevensa, Penguissona i Le Corbusiera koji su tražili suvremenu formu sportskog stadiona polazeći od osnovnih principa antičkog, grčkog graditeljstva, posebno u odnosu prema pejzažu i topografiji terena, Turina daje konačnu formulaciju tih nastojanja uspjevši pravim projektantskim nervom pomiriti suprotnosti između teoretskih i tehničko-oblikovnih zahtjeva. Ako usporedimo taj Turinin projekt sa stadionima koji su u isto vrijeme, a i kasnije, podizani kod nas, možemo samo žaliti da

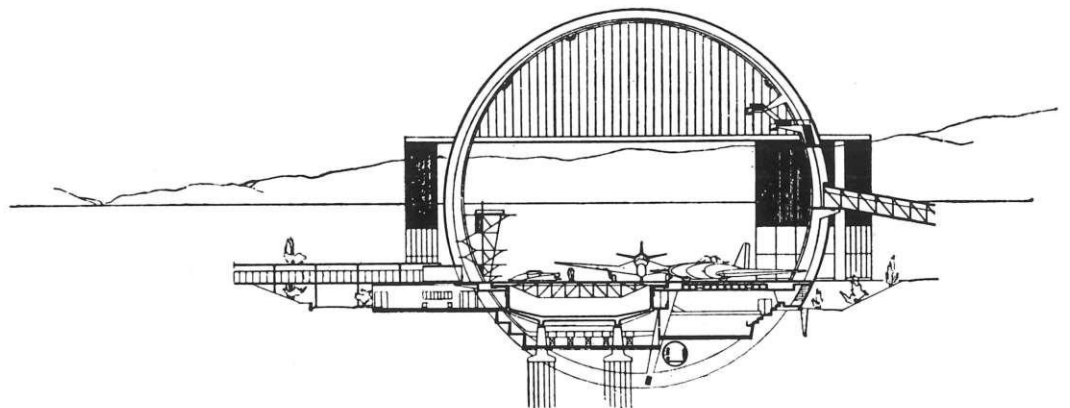
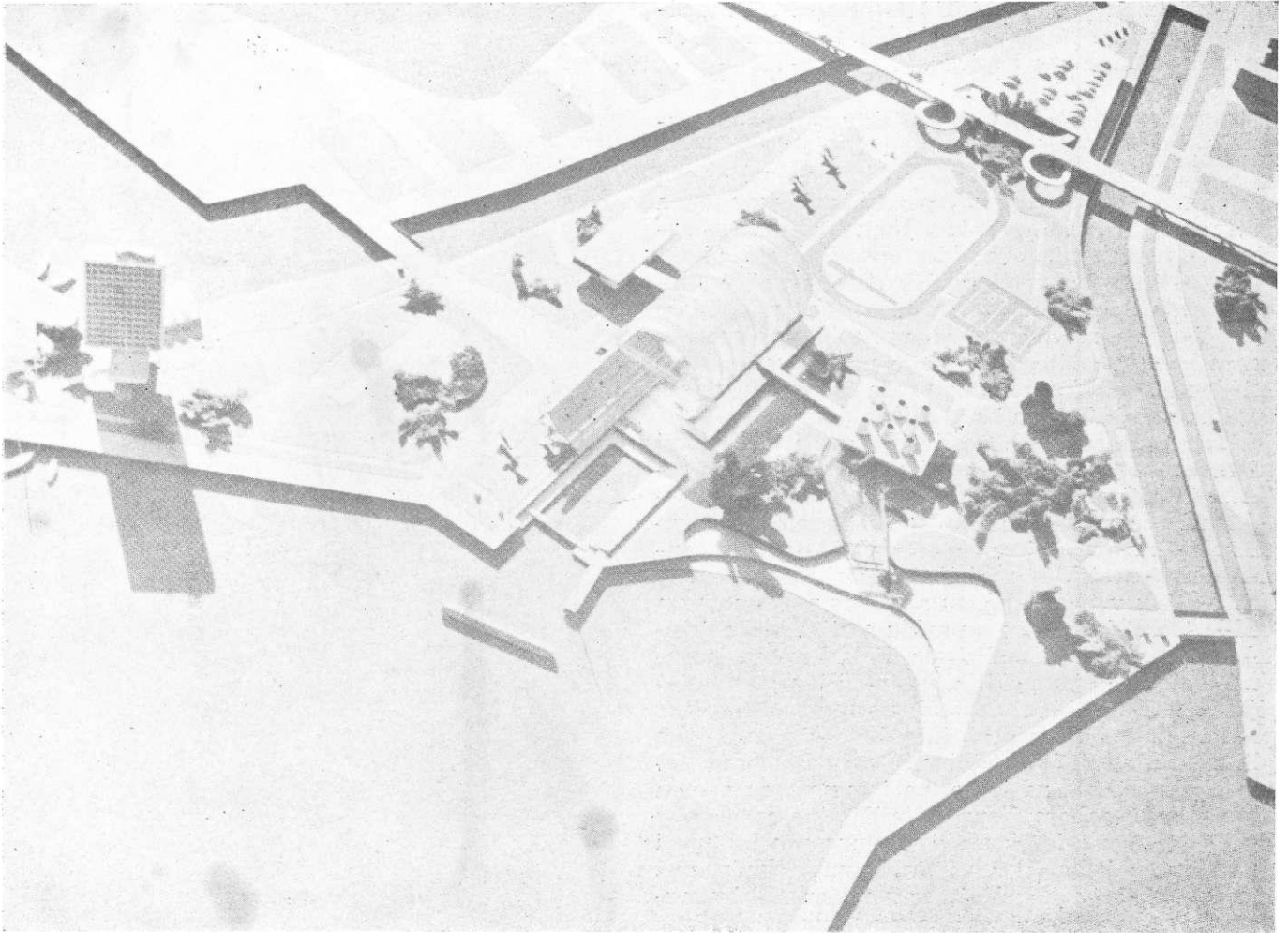
3

U međuvremenu, unatoč energičnom protivljenju autora, izgrađeno je pod zapadnom tribinom nekoliko manjih pomoćnih objekata, a cijeli prostor pod istočnom tribinom zagrađen je da bi se u njemu smjestio automehanički servis Univerzal. Borba za priznavanje autorskog prava, a protiv samovolje investitora, trajala je više od deset godina i teško psihički iscrpljivala Turinu jer je u toj borbi ostao usamljen i nemoćan.

vladimir turina
natječajni projekt za veliki stadion
na banjici u beogradu, 1949.

vladimir turina
kombinirano plivalište na rijeci

se ovaj sjajan projekt pridružio plejadi onih arhitektonskih zamisli koje tvore jednu zasebnu povijest arhitekture »na papiru«.

U isto vrijeme dok radi na projektu za Banjicu sudjeluje na natječaju za zgradu CK KPJ u Beogradu i razrađuje ideju velike zračne luke u Botincu kraj Zagreba u okviru novoga urbanističkog plana grada. Ali jedna misao u to vrijeme potpuno ga zauklja, postaje njegova radna opsesija, zaraza koju on sugestivnom snagom svojih riječi i svoga temperamenta širi i na druge. To je projekt kombiniranog plivališta za Rijeku. S onom neobičnom sposobnošću koncentracije, koja ga je usmjeravala da se u jednom trenutku potpuno preda samo jednom zadatku, radio je Turina i razrađivao detalje toga projekta i, kada su 1949. posljednji crteži bili gotovi i izrađena maketa, bilo je očito da tu nije riječ samo o talentiranom rješenju jednog tehničko-arhitektonsko-urbanističkog problema, nego da se Turina nalazi na novim i za naše tadašnje prilike avangardnim teoretskim pozicijama. Doista je trebalo hrabrosti, u vrijeme dok su se u nas po časopisima vodile teoretske raspre o profilu socijalističke arhitekture, a u praksi realizirala djela koja su, nasuprot tom ideološkom obilju, nosila biljeg naše materijalne skučenosti i intelektualne osrednjosti, pa izići pred javnost s onim neobičnim betonskim valjkom plivališta, putujućom tribinom, neboderom uz samu obalu, lukom za jahte, pa i samom osnovnom idejom da se zaboravljena delta Rječine na sastavu dvaju gradova arhitektonski potpuno preoblikuje i rezervira za jedan ekskluzivan sadržaj. Vrijednost toga projekta ne iscrpljuje se u smionom oblikovnom i konstruktivnom rješenju pojedinih objekata (sistem nosivih kružnih rebara plivališta promjera 50 metara, kojima je dokinut klasični odnos stupa i grede i maksimalno oslobođen unutarnji prostor), pa ni u ingenioznoj zamisli putujuće tribine⁴ na šinama koja »posluhuje« tri borilišta, natkriveni basen, otvoreni basen i nogometno igralište i time vrlo rano anticipira ideju fleksibilne arhitekture (oslobođen tribine, prostor natkrivena plivališta može se uz neznatne zahvate adaptirati za različite potrebe od gimnastičke dvorane do spremišta za manje avione). Imajući pred očima viziju šireg humanog i urbanističkog sadržaja Delte na spoju dvaju, decenijama neprirodno odijeljenih, gradova, Turina vidi mogućnost njihova ponovnog susreta intenziviranjem eminentno humane, javne namjene toga prostora, stvaranjem potrebnog oduška, cezure u

4

Ideja putujućeg gledališta nastala je u vezi s veslačkim natjecanjima. Posebni vlakovi vukli su vagone s tribinama uzduž veslačkih staza da bi gledaoci mogli pratiti čitav tok natjecanja. Turina je tu ideju iskoristio i dao joj nov smisao unutar jednog arhitektonski artikuliranog prostora.

gustom tkivu obalne izgradnje, ostvarenjem neposrednog dodira čovjeka s prirodom i njegovim oslobađanjem od otuđenosti u koju ga je sapeo život velikoga lučkog grada.

Tim je projektom Turina prodro na stranice prvih evropskih arhitektonskih časopisa koji su žurili da ga objave kao kuriozitet iz jedne male i razmjerno nepoznate zemlje »istočnog bloka«. Slijedili su pozivi i izložbe,⁵ a u to vrijeme pada i njegov kontakt s Le Corbusierom s kojim se nekoliko godina dopisuje. Tako se potvrđuje duhovno srodstvo koje ga otprije veže uz ovoga velikog revolucionara i vizionara moderne arhitekture. Srodstvo, koje se u natoč nametljivim paralelama, posebno u široj koncepciji društvene funkcije arhitekture i njenom iskonskom humanom i humanističkom određenju, otkriva više kao dodir sličnih priroda, pa i sudbina, nego kao rezultat nekoga izravnog utjecaja. Le Corbusier i njegova smiona vizija bolje budućnosti svijeta pomoću bolje arhitekture bila je za Turinu od samog početka visoki cilj kojim je mjerio i kojemu je usmjerio vlastito djelo.

U životu, svakidašnjem i običnom, prati ga i dalje njegova nesretna zvijezda. Žiriji su mu skloni a investitori sumnjičavi. Procijep je sve veći, a on, nestrpljiv i već pokoleban strahom da će ostati papirnati arhitekt, grozničavo se predaje radu i uporno šalje svoje projekte na natječaje, ne uzdajući se više u ocjene žirija nego u sretan slučaj. Nižu se u narednih nekoliko godina projekti za državnu preparandiju na Savskoj cesti, neboder na Trgu Republike, produženje Trga Maršala Tita, kazalište u Zenici, rekreacioni centar u Banovićima, upravnu zgradu Zagrebačkog velesajma i još niz drugih o kojima danas jedva nešto znamo. A onda 1956. kao da mu se sreća osmjehnula; ta mu je godina donijela odjednom dvije izvedbe. Stambena višekatnica u Križanićevoj ulici nije izazvala pažnju kritike i doista ni po čemu nije izuzetna osim što stoji znatno iznad prosjeka tadašnje masovne i većim dijelom konfekcijske stambene arhitekture u Zagrebu. Fasada te zgrade okrenuta jugu, rastvorena dubokim lođama i »zaigrana« finim grafizmom balkonskih ograda, svojom transparentnošću i blagim pastelnozelenim tonom kao da vodi neki vlastiti dijalog s onim drvoredom javora dodajući svom strogom geometrizmu nemirnu arabesku njihovih sjena. U građevnom sklopu nastalom pod diktatom komercijalne arhitekture najamnog tipa, a posebno na-

suprot enigmatičkoj zatvorenosti Steinmannove škole, ta je Turininina zgrada »uzgibala zrak« i unijela u cijeli ovaj kvart dah svježine koji je tu nedostajao.

Pred drugačijim i mnogo složenijim zadatkom našao se Turina kod projektiranja Centra za zaštitu majke i djeteta u Klaićevoj ulici (danas Institut za majku i dijete). Uz postojeći Fischerov secesionistički sanatorij, arhitektonski izrazito individualiziran i bez sumnje jedan od najuspjelijih secesionističkih objekata u Zagrebu, trebalo je na skućenoj i neprikladnoj parceli (parcela je na južnoj strani uz Klaićevu ulicu vrlo uska i proteže se cijelom dužinom bloka do paralelnog Prilaza JNA) smjestiti objekt dispanzera, koji je u funkcionalnom smislu morao zadovoljiti dva bitna zahtjeva: brojnost prostorija za raznovrsne sadržaje dispanzerske službe i slobodan pristup koji će omogućiti veliku frekvenciju posjetilaca. Odabirući jedini mogući put podređivanja mjerila u odnosu na postojeći objekt, Turina nije uspio oblikovno izbjeći neugodan sraz visoko kultivirane i samodostatne arhitektonske forme, koja u izolaciji nalazi puni smisao egzistencije (sanatorij je koncipiran kao slobodno stojeći objekt povučen od građevne linije i odijeljen od ulice visokim zidom), i suvremene arhitektonski »indiferentne« forme koja niskim paviljonski izbačenim pročeljem i »šupljim« prizemljem namjerno ističe svoju komunikativnost. Rušenjem zaštitnog zida taj je sraz postao još očitiji, a niska željezna ograda, prilagođena potrebama i mjerilu novogradnje, značila je daljnju degradaciju toga prostora, posebno u odnosu na zgradu sanatorija. Mane toga objekta postaju međutim u interiéru njegova prednost. Usitnjeno mjerilo unutrašnjih prostorija »obučениh« u plastiku svijetlih pastelnih tonova i razvedenost tlocrta, čime je postignuta raznovrsnost osvjetljenja i prostornih ugođaja, otkrivaju izuzetan Turinin smisao za obogaćivanje unutaršnjeg »psihološkog« sadržaja arhitekture koji je adekvatan sadržaju i funkciji objekta (uzrast i psiha dieteta). Kvalitete toga interiéura, u kojemu je uobičajena dosljedna i čitka arhitektonska misao, bez sumnje su utjecale na odluku da se Turini za realizaciju Centra dodijeli nagrada grada Zagreba.

Projekti koje je Turina za sobom ostavio, oni realizirani ili tek nabačeni kao idejne skice, samo su jedna dimenzija njegova djela. Drugu čini njegova uvijek živa misao kojom se vizionarski otiskivao daleko, možda i predaleko za konkretne društvene i financijske moći sredine za koju je ostao vezan. Mislio je o arhitekturi kao stvaralac i umjetnik nespuntan historičkim, estetskim ili filozofskim predrasudama, a njen duboki i sudbinski smisao sagledava u ideji totalnog prostora kao sveobuhvatnog i sveobuhvaćajućeg arhitektonsko-plastičkog okvira čo-

⁵ Turina sudjeluje na olimpijskim izložbama sportske arhitekture u Londonu 1948. i Helsinkiju 1952. gdje dobiva nagrade. Osim toga izlaže na internacionalnoj izložbi sportske arhitekture u Stockholmu 1949, na Bijenalu u Sao Paolou 1957. i na Trijenalu u Milanu 1957. Samostalno je izlagao u Zagrebu 1950. i 1956.

vladimir turina
stambena zgrada u križanićevoj ulici
detalj fasade

68

vjekove egzistencije. Iznoseći svoje misli u kratkim plastičkim rečenicama, metodološki osebujno ali bez uobičajene naučne sistematičnosti ili povijesnoumjetničke argumentacije, Turina svoje poimanje arhitekture diže do sintetičkog pogleda u kojemu se, u prostornim i povijesnim tokovima dopunjuju talent prirode i talent čovjeka u neprekidnoj mijeni oblika i vječnoj igri kontrasta. Duboki smisao arhitekture otkriva se kao neprekidno stvaranje iz već stvorenog, kao integralna akcija koju zajednički kreiraju čovjek i vrijeme, čovjek koji daje ideju i oblik, vrijeme koje daje trajanje i patinu.

Ustajući protiv sivila u arhitekturi koje smatra nasiljem nad čovjekovom potrebom slobodnog očitovanja u prostoru, protiv klišeja i svake vrste epigonstva, smatrajući da je integritet čovjeka bitno ugrožen prevagom tehničko-racionalne komponente, Turina dolazi do pojma emocionalnog u arhitekturi kao mogućeg izvora nove arhitektonske kreativnosti: »Emocionalno roboti neće nikada dohvatiti. Tu je čovjek suvereno biće.« Turinina koncepcija arhitekture otkriva u biti romantičan stav. Čovjek je biće s vječnom i nerazrješivom dilemom u sebi — čovjek intime i čovjek stroja, čovjek društva i čovjek obitelji. Stoga i korijene naših nesporazuma, naše nesposobnosti da kreiramo istinski humanizirane prostore treba tražiti u nama samima, u sukobu dviju različitih sudbina: čovjeka koji se ne može odreći svoje duboke potrebe za osamom i čovjeka koji barata logikom velikog broja. Tu neprevladanu i neprevladivu dvojnost suvremenog čovjeka izrazio je Turina pregnantnom rečenicom: »Basnoslovna era tehničkog božanstva stvorila je postepe- no čovjeka izolacije.«

Ponovno uspostavljanje ugroženog integriteta čovjekove ličnosti, kao bitni preduvjet oživotvorenja humanije arhitekture koja bi bila na razini naše pozitivne društvene i intelektualne spoznaje, osnovni je problem pred kojim stoji arhitektura sutrašnjice. Pun crnih slutnja, Turina ipak gaji tračak nade, vjerujući u budućnost i mlađe generacije arhitekata koji će se osloboditi nametnutih diktata i vratiti arhitekturi njen izvorni i prometejski smisao. »Treba mlade upaliti da shvate prostore i ljude u njima . . . Naprosto da shvate o čemu je riječ. Oni se još nisu umorili.

Malo je hrabrih da tamane hidre svakojake. Da shvate proporcije gigantskih revolucija društva i njegove tehnike. Da u tom golemom košmaru zbivanja i rađanja nove ere shvate vrijeme i čovjekoliko biće. Da dokuče njegovu suštinu, a sami su djelić njegove suštine. Da u svojim vizijama i na svojim stolovima priđu bliže ljudskim emocijama i ljudskim osobinama svake vrste i da te intimne emocije — svoje vlastite emocije, kojeg li čuda! — integriraju u svemoćnu tehnokraciju novoga doba.

vladimir turina
centar za zaštitu majke i djeteta
u zagrebu, 1956.

70

Da golemoj snazi tehničkog diva dodaju plemenitost suštine života. Da u svakom bezdanu života i prostora zapaze i otkriju stvaralačku harmoniju koja je praiskonski pokretač ljudskog djela.«

Turina nije za sobom ostavio opus »koji stoji kao dovršen hram« nego poruku kao vizionarsku skicu neke buduće arhitekture koja će pripadati svim ljudima udruženim u zajedničkoj želji i upućenim zajedničkom cilju.

Misliti arhitekturu uraganski kao totalni prostor čovjekova života i čovjekove sudbine — velika je poruka arhitekta Turine.

bibliografija

O novom tipu suvremenog kazališta, Građevinski vjesnik, 1940, — Stadion u arhitekturi, Arhitektura 1947—48, br. 4—6. — Ideas and proposals for a new sporting architecture, Zagreb 1949. — Postoje li u arhitekturi autorska prava, Telegram, 8. III 1963. — Humanizam i antihumanizam novovjekog urbanizma, *ibid.*, 22. III 1963. — Sudar dviju sudbina, *ibid.*, 29. III 1963. — Eventualno ... ka cilju, *ibid.*, 12. IV 1963.

literatura:

N. Šegvić, Teška adaptacija istinski stvaralačke ličnosti, Vjesnik, 29. X 1968. — R. Nikšić, In memoriam, Vladimir Turina 1913—1968, Telegram, 1. XI 1968. — M. Vodička, Vladimiru Turini in memoriam — meditacije, Čovjek i prostor, 1969, br. 190. — A. Mutnjaković, Istina jednog stadiona, *ibid.*, 1969, br. 190. — A. Mutnjaković, Poruka i oporuka Rijeci, Dometi (Rijeka), 1969, br. 1.

popis radova*

1. Banovinska palača u Splitu, 1938 (s V. Vrbanićem i N. Despotom, natječaj, otkup) — *izvedba*
2. Uprava monopola u Beogradu, 1938 (natječaj, II nagrada)
3. Palača ALBANIJA u Beogradu, 1938 (natječaj, otkup)
4. Državna opera u Beogradu, 1940 (natječaj, I nagrada)
5. Hotel na Plitvičkim jezerima, 1940 (natječaj, otkup)
6. Sveučilišne klinike na Šalati u Zagrebu, 1941 (natječaj I nagrada)
7. Stadion DINAMA u Zagrebu, 1946—62 — *izvedba*
8. Stadion na Banjici u Beogradu, 1947 (natječaj, I nagrada)

* Turina je preferirao ekipni rad na projektima, pa je većina njegovih rješenja zapravo djelo nekolicine autora. Među njegovim stalnim suradnicima i konzultantima bili su arhitekti Franjo Neidhardt, Radovan Nikšić, Dragan Bolta, Mašek, Mladen Vodička i Boris Magaš.

9. Idejni projekt za zgradu CKKPJ u Beogradu, 1947 (natječaj, otkup)
10. Civilna zračna luka u Botincu kraj Zagreba, 1946—48
11. Zatvoreno i otvoreno plivalište u Sušaku, 1948 (natječaj, I nagrada)
12. Prototip kombiniranog plivališta za Rijeku, 1949
13. Državna preparandija u Zagrebu, 1952 (natječaj, otkup)
14. Neboder na Trgu Republike u Zagrebu, 1952 (natječaj, IV nagrada)
15. Zatvoreno plivalište u Zagrebu, 1953 (natječaj, otkup)
16. Upravna zgrada tvornice Rade Končar u Zagrebu, 1953 (natječaj)
17. Stambena višekatnica u Križanićevoj ul. u Zagrebu, 1956 — *izvedba*
18. Centar za zaštitu majke i djeteta u Zagrebu, 1956 — *izvedba*
19. Tehnološki fakultet za Skopje, 1960 (natječaj)
20. Robna kuća u Slavanskom Brodu, 1961
21. Upravna zgrada Zagrebačkog velesajma, 1963 (natječaj, otkup)
22. Rekreativni centar za Banoviće, oko 1963
23. Kazalište u Zenici, 1963 (uži natječaj)
24. Sportska dvorana u Daničiććevoj ul. u Zagrebu (II projekt), 1964 — u izgradnji
25. Sportska dvorana za Skopje, oko 1966
26. Idejni projekt za stadion u Teheranu, oko 1966
27. Tehnološki fakultet za Skopje
28. Robna kuća u Slavanskom Brodu

Osim navedenih projekata Turina je razradio urbanističko rješenje stambenog bloka u Varaždinskoj ulici (I i II varijanta), urbanističko rješenje Kraljevice, urbanističko rješenje produženja Trga Maršala Tita u Zagrebu (uži natječaj) i uređenje glavne tržnice u Zagrebu, te projekte za Strojarski fakultet (Dubrava) i Meteorološki institut u Zagrebu i za Kemijski institut u Klagenfurtu.